

העולם. מהממצאים המובאים בפרק זה מתברר, שמרבית המכונים אינם עונים כדבעי לצרכים — אם מבחינת היקפה המצומצם של פעולתם או מפאת ארגונה וניהולה. ההקצבה הממשלתית למכונים שנבדקו הגיעה בשנת 1964/65 לסכום כולל של 567,000 ל"י בלבד, ומכל המקורות הלא-ממשלתיים יחדיו גויסו, למטרה זו, כ-365,000 ל"י. אי הצלחה בגיוס סכומים יותר גדולים בחוגי היצרנים מחלישה את המכונים בכואם לתבוע מהממשלה מאמץ יותר גדול. יוצא מכלל זה הוא המכון הישראלי לייזן, שאת הדאגה לו נטלה הממשלה על עצמה כמעט במלואה. במכונים אמנם נערכו בדיקות ומעקבים לצרכים שוטפים, אולם מחוסר אמצעים מספיקים, המאפשרים תנופה יותר גדולה, סבלה בחלק מהם עבודת המחקר לטווח ארוך — הצריכה להיות תפקידם החשוב ביותר.

הליקויים בניהול ובענייני הכספים מוכיחים, שהמכונים — ברובם — לא סיגלו לעצמם עדיין סדרי נוהל תקינים. בכמה מהם אמנם מתנהלים עניינים אלה כסדרם ובכולם נעשית פעולה בעלת ערך, בתחומה, וביחס להיקף אליו הצליחה להגיע. הנושא כולו נראה למבקר המדינה כראוי ליתר תשומת לב מצד משרדי הממשלה הנוגעים בדבר.

תיקון ליקויים

חברות יצוא ממשלתיות

דו"ח שנתי 15, עמ' 306

חברה ליצוא לאמריקה הלטינית

החברה הוקמה בסוף 1962 בהון מניות של 200,000 ל"י, שמהן היו 40% בידי חברת הגג למפעלי יצוא בע"מ. עד סוף 1964 לא היה מאזן מאושר. בספטמבר 1964 המציא רואה החשבון לחברת היצוא טיוטה של מאזן ליום 31.3.1964, שהצביעה על הפסד של 328,000 ל"י. הטיוטה כללה מספר רב של הסתייגויות. רואה החשבון לא יכול היה לאמת את מרבית סעיפי המאזן, ובעיקר הסעיפים הנוגעים לסניפים בחו"ל.

עד סוף 1965 לא אושר המאזן של החברה על ידי רואה החשבון.

בהתאם להחלטת הממשלה מינואר 1964 הופסקו פעולותיה של החברה, והיא העבירה את שמה ואת קשריה המסחריים לחברה חדשה, שהוקמה לשם טיפוח יחסי המסחר עם אמריקה הלטינית.

לפי הערכת חברת הגג יעלה ההפסד הסופי של חברת היצוא הישנה על הון המניות (200,000 ל"י); בהפסד מעל להון המניות ישאו שלושה מביין ארבעה בעלי המניות, ככללם חברת הגג.

חברה ליצוא מוצרי מתכת

בסוף 1959 הוקמה החברה ביזמת המשרד, בהשתתפות חברה ממשלתית, חברה פרטית ושותפות אחת. מתוך הון מניות חתום של 360,000 ל"י הגיע ההון הנפרע ל-151,000 ל"י,

מזה מומנו 100,000 ל"י על ידי חברת הגג למפעלי יצוא בע"מ, והיתר על ידי השותפות, שקנתה ב-1961 את מניותיה של החברה הפרטית. השתתפות הממשלה בהוצאותיה ובהפסדיה של החברה הגיעו עד אוגוסט 1964 לסך 232,000 ל"י. לפי אומדן החברה הגיע ההפסד ל-31.7.1964 ל-137,000 ל"י, ונוסף על כך צפוי היה לה הפסד של 225,000 ל"י כתוצאה מפעולות חברת שיווק בחו"ל. בפברואר 1964 נחתם זכרון דברים בין מנהל חטיבת סחר חוץ ובין מנהל החברה — מבעלי השותפות — לפיו תמכור חברת הגג לשותפות את כל מניותיה בחברה, לרבות המניות הבלתי נפרעות בסך 60,000 ל"י, במחיר סמלי של 1 ל"י, עם אופציה לרכשן חזרה במחיר זה תוך שלוש שנים. עד סוף 1964 לא הוצא ההסדר לפועל.

עד סוף 1965 לא הוצאה העברת המניות אל הפועל. בדעת המשרד להביא את עניין מכירת המניות לאישור הממשלה. מאז מארס 1963 לא הוכן מאזן מאושר על ידי החברה, והפסדיה הסופיים אינם ידועים עדיין.

הממשלה המשיכה לתמוך בחברה, ושילמה לה עד סוף 1965 עוד 105,000 ל"י ע"ח החזקת משרדי מכירה בחוץ לארץ בשנת 1963/64, וכ-7,000 ל"י ע"ח כיסוי הפסדים. כן אושרה לחברה הלוואה בנקאית, שלא על אחריות האוצר, בסך 80,000 ל"י, שתמומן בחלקה (48,000 ל"י) מסעיף התקציב "הלוואות לחברות יצוא".

חברה ליצוא טכסטילים

בחברה ליצוא טכסטילים, שהוקמה ב-1960, השתתפו חברת הגג למפעלי יצוא, חברה מסחרית ושני בעלי מניות פרטיים. חברת הגג החזיקה ב-40% מהון המניות בסך 200,000 ל"י, ויתר שלוש השותפים החזיקו ב-60% בחלקים שווים. חברת הגג והחברה המסחרית פרעו את כל חלקן בהון המניות, ואילו שני בעלי המניות הפרטיים פרעו רק כמחצית מחלקם. ההפסד הנצבר של החברה ל-31.3.1964 הסתכם ב-120,000 ל"י בקירוב. הפעולות העסקיות של החברה הופסקו ב-1.2.1964.

לפי מאזן מאושר ליום 31.3.1965 הגיע ההפסד הנצבר ל-108,000 ל"י בקירוב. בישיבת בעלי המניות באוגוסט 1965 הוחלט, שחברת הגג תרכוש את המניות שבידי שאר השותפים כדי לקיים את מסגרת החברה, עד שייקבע לה תחום פעולה חדש. המניות נרכשו לפי ההסדר הבא: חברת הגג רכשה את המניות של בעל מניות פרטי אחד, שהון המניות הנפרע על ידיו הגיע לסך 20,000 ל"י, במחיר סמלי של 1 ל"י; את המניות של בעל המניות השני, שהון המניות הנפרע שלו היה אף הוא 20,000 ל"י, היא רכשה ב-8,000 ל"י; תשלום זה היווה פיצוי בעד התעסקותו של בעל מניות זה במשך כשנתיים בחיסול עסקי החברה. מהחברה המסחרית, שההון הנפרע על ידה הגיע ל-40,000 ל"י, רכשה חברת הגג את המניות במלוא ערכן הנומינאלי; כנגד זאת שילמה החברה המסחרית לחברת היצוא 24,000 ל"י כדמי עמלה על עסקאות שנעשו ביניהן בעבר.

בחווה עם חברת היצוא מינואר 1960 התחייבה הממשלה להעניק לה הלוואות בסכום של 75% מההפסדים של החברה במשך שלוש שנות פעולתה הראשונות. בפברואר 1964 ביקשה החברה מענק בשיעור 75% מההפסד הנצבר לכל תקופת פעולתה. המשרד החליט בשלב זה לשלם לחברה מענק בסך 80,775 ל"י, שהם 67.5% מההפסד הנצבר

ל-31.3.1964, אך אגף התקציבים סירב באוקטובר 1964 לשחרר את הסכום, בהצביעו על כך, שמתן הסכום בתור מענק עומד בניגוד לתנאי החוזה.

עם רכישת המניות על ידי חברת הגג, הסכים החשב הכללי, ביחד עם מנהל חטיבת סחר חוץ, באוקטובר 1965 לשלם לחברה מענק בסך 50,000 ל"י ע"ח כיסוי הפסדים, ובסוף 1965 הוצא על כך שחרור תקציבי.

הלוואות לחברות יצוא

דו"ח שנתי 15, עמ' 318

מאז שנת 1956/57 כלולות בחוקי התקציב השנתיים, במסגרת תקציב הפיתוח, הקצבות למתן הלוואות לחברות יצוא. בשנת 1963/64 ניתנו על ידי המשרד הלוואות כאלה בסכום של כ-1.2 מיליון ל"י. ההלוואות אושרו על פי רוב על ידי מנהל חטיבת סחר חוץ שבמשרד. משרד מבקר המדינה עמד על כך, שההחלטה על מתן הלוואות מכספי ההקצבה הנדונה תתקבל, כדוגמת הלוואות הניתנות מקרנות אחרות של המשרד, על ידי ועדה, שבה ישתתפו גם גורמים שמחוץ לחטיבת סחר חוץ.

באמצע 1965 מינה מנהל חטיבת סחר חוץ ועדה, המורכבת מעובדים בכירים של המשרד ומנציג אגף התקציבים שבמשרד האוצר. הוועדה הוסמכה לדון בבקשות ולהמליץ בפני מנהל חטיבת סחר חוץ על הלוואות לחברות יצוא; במחצית הראשונה של 1965, עד למינוי הוועדה, אישר מנהל החטיבה הלוואות לשלוש חברות בסך כולל של כ-500,000 ל"י.

המשרד לא ריכז באופן שיטתי נתונים על ניצול כספי הלוואות על ידי הלואים, ובחלק מהמקרים לא ערך מעקב, כדי לוודא, אם הלוואות נוצלו לייעודים, שנקבעו להן.

בשנת 1965 הוחל במעקב על ידי היחידה למימון תעשייתי. בסוף 1965 נקבע הסדר, שלפיו יתחייבו מקבלי הלוואות בחוזים, שיחתמו עם המשרד, לדווח מדי פעם בפעם על השימוש בכספי הלוואות. הסדר זה, כשיבוצע, יאפשר את עריכת המעקב כנדרש.

מכירה של אבקת חלב

דו"ח שנתי 15, עמ' 333

משרד המסחר והתעשייה מייבא אבקת חלב ומוכר אותה למפעלים שונים של תעשיית מזון, לחקלאים לצורכי מספוא, ולמחלבות, בעונות של חוסר בחלב רזה טבעי, לשם ייצור מוצרי חלב. מאז יולי 1962 היו קיימים שני מחירים שונים לאבקת חלב, בלא שהיו הסדרי פיקוח, שיבטיחו, שכמויות אבקת החלב הנמכרות במחיר הזול יותר אמנם ישמשו למטרות. שלהן נועדו.

החל מ-1.5.1965 הועלה מחיר אבקת החלב לכל שימושיה ל-1,100 ל"י לטון.

הפיקוח על משקלות ומידות

ד"ר שנת 15, עמ' 336

על המדור למשקלות ומידות שבמשרד המסחר והתעשייה לבדוק משקלות, מידות ומכונות שקילה, בבתי עסק פעם אחת לשנה, ובתחנות דלק פעמיים בשנה; כיול מחדש יש לערוך אחת לשנתיים.

בארבעת המשרדים המחוזיים מתנהלות כרטסות של בתי העסק השונים, לתכנון ביקורי הפיקוח ובדיקת המשקלות והמידות. במשרדים המחוזיים במחוזות תל אביב וירושלים לא הסתייעו, לצורך עדכון הכרטסת, בהשוואתן של רשימות בתי העסק שבידי הרשויות המקומיות, כפי שנעשה במחוזות באר שבע וחיפה (למעט את העיר חיפה עצמה).

במשך שנת 1965 הוחל בעריכת השוואה בין רשימות בתי העסק של הרשויות המקומיות לבין כרטסות המדור שבמחוזות ירושלים ותל אביב ובעיר חיפה. במחוז ירושלים נמצאת עבודת העדכון בשלב סיום.

בשנים 1962/63 ו-1963/64 לא הגיע הפיקוח על בתי עסק להיקף, שהמדור קבע בעצמו: ביקור פיקוח אחת לשנה. הפיגור היה גדול בעיקר בשני מחוזות: במחוז חיפה היה היקף הפיקוח בשנת 1963/64 נמוך בכ-50% בקירוב מהדרוש, ובמחוז באר שבע בכ-70%.

בשנת 1964/65 ירד המספר הכולל של ביקורי הפיקוח בכל הארץ לעומת מספרם בשנת 1963/64 — מ-19,600 ל-17,200; במחוז חיפה הגיע היקף הפיקוח רק ל-50% בקירוב מהדרוש; במחוז תל אביב חלה ירידה ניכרת לעומת 1963/64; במחוז באר שבע חל אמנם שיפור קל בהיקף הפיקוח, אך הוא עדיין נמוך ב-60% מהדרוש; רק במחוז ירושלים נערכו ביקורים בהיקף הרצוי. בשמונת החודשים הראשונים של 1965/66 חל שיפור בהיקף הפיקוח ברוב המחוזות.

בדיקה מסורגת של הכרטסות המחוזיות העלתה ליקויים בסדרי הפיקוח במיוחד במחוז באר שבע, כגון מיעוט ביקורי פיקוח וחוסר נקיטת אמצעים נגד בעלי עסקים, שבמשקלותיהם ובמידותיהם נמצא פסול.

ביקורת מעקב, שנערכה במחוז באר שבע בסוף נובמבר 1965, העלתה, שמרבית הליקויים לא תוקנו: בעיר באר שבע, שבה הגיע מספר בתי העסק בשנת 1964 ל-900, בוקרו בשנה זו 180 בתי עסק בלבד; בשנת 1965, עד מחצית נובמבר, בוקרו כ-200 בתי עסק. כמחצית מתחנות הדלק שבמחוז באר שבע לא בוקרו זה למעלה משנה. ב-13 מתחנות אלה קיימות משאבות, שבגלל תיקונים הוסר מעליהן חותם הכיול, והמשרד לא דאג לכיילן מחדש.

לא ננקטו אמצעים נגד בעלי העסקים, שלא נענו להזמנה להביא את משקלותיהם ומידותיהם לכיול מחדש, ונגד אלה, שבמשקלותיהם ובמידותיהם נמצא פסול. בעיר באר שבע לא נערך כיול מחדש מתחילת 1962.

קווי אניות מאילת

ד"ר שנת 15, עמ' 341; ד"ר שנת 14, עמ' 280

הפעלת קווי אניות לארצות אפריקה, אסיה ואוסטרליה דרך גמל אילת כרוכה בהפסדים, שכוסו בעבר במלואם על ידי הממשלה. מבקר המדינה הציע לפעול למען העברה הדרגתית

של הקווים לאחריותה של חברת "צים", ולהקציב במידת הצורך לכיסוי ההפסדים סכום מוגדר מראש. באוגוסט 1964 נחתם חוזה בין הממשלה לבין החברה, שלפיו לקחה החברה על עצמה את האחריות להפעלת הקו למזרח הרחוק.

בספטמבר 1965 נחתם חוזה נוסף בין הממשלה לבין החברה, שלפיו עברה לחברה גם האחריות להפעלת כל יתר הקווים האמורים. החוזה הוא לשנה, אולם הממשלה יכולה להאריכו לשנתיים נוספות: החברה התחייבה להפעיל בכל קו מספר מוגדר של אניות, שיפקדו בכל הפלגה נמלים מסוימים; הממשלה התחייבה לשלם לחברה תמיכה שנתית קבועה בשיעורים פוחתים.

משק הקמחים והחיטים

דו"ח שנתי 15, עמ' 343; דו"ח שנתי 14, עמ' 285

ההסדר עם טחנות הקמח

באמצע 1962 הופעל הסדר, שלפיו רוכשות הטחנות חיטים ממחסני הממשלה ומורשות למכור את הקמחים בלא פיקוח. בדעת המשרד היה לחתום עם כל בעל טחנה חוזה, שיכלול את הפרטים המתייחסים להסדר החדש. עד סוף 1964 לא נחתמו החוזים, מחמת חילוקי דעות לגבי מספר שאלות, שלא יושבו בעוד מועד.

כדי לשמור על יציבות מחירי הקמחים הוסכם בדצמבר 1964 להוזיל את מחיר החיטה לטחנות, רטרואקטיבית מ-1.6.1964. באמצע 1965 החליט המשרד, בהתחשב במידת ניצול כושר הייצור של כל טחנה וטחנה, על שיעורים מודרגים של הוזלה. ההוזלה ניתנת בדרך של חזור, והמשרד קבע, שהחזר זה ישולם רק לאותן טחנות, שיתחמו על חוזה בדבר תנאי אשראי לרכישת חיטה ובדבר החזקת מכסות מלאי קבועות של קמחים בטחנות. לא הושג עדיין הסכם מלא בדבר פרטי ההסדר כולו. בנובמבר 1965 מינה שר המסחר והתעשייה ועדה ציבורית לבדיקת המצב בענף הטחנות, שמתפקידה להמליץ על הסדר.

הפיקוח על הטחנות

הביקורת עמדה על הצורך, שהמשרד יפעיל פיקוח יעיל על קיום חובתם של בעלי הטחנות להחזיק מלאי ביחס מסוים לאשראי הניתן להם. מדור הטחנות של המשרד בדק מדי חודש בחודשו, מהו מלאי הקמחים המוחזק על ידי הטחנות, בהשוואה לאשראי הניתן להן; אך בדיקה זו נעשתה רק על פי הדו"חות של בעלי הטחנות, ולא נערכו בדיקות פיסיית לאימות דיווח זה.

מאז מארס 1965 עורך מדור הטחנות בדיקות פיסיית מסורגות, כדי לבדוק, אם הטחנות מחזיקות מלאי קמחים כדרוש.

טחנות, שאינן שומרות על מכסת המלאי, חייבות לשלם הפרשי ריבית על האשראי הניתן להן. המשרד חייב את בעלי הטחנות, שלא החזיקו במלאי הדרוש, בהפרשי הריבית, אולם בסוף 1964 היה קיים פיגור בעריכת החיובים.

גזברות המשרד עורכת עתה פעם בשלושה חודשים, על בסיס הדו"חות של הטחנות, חשבון של הפרשי ריבית, שבהם היא מחייבת את הטחנות, שלא שמרו על מכסות המלאי. עד אמצע דצמבר חויבו הטחנות בהפרשי ריבית לתקופה עד סוף אוגוסט 1965.

יצוא חוטי כותנה

דו"ח שנתי 15, עמ' 345; דו"ח שנתי 14, עמ' 297;

דו"ח שנתי 13, עמ' 169

מאז 1960 לא סיים המשרד התחשבות עם חברת שיווק, שבה היו מאוגדות מרבית מטוויות הכותנה, בדבר ההפסדים מעסקאות יצוא, שעל המשרד לכסותם, ובדבר חוב, שחייבת חברת השיווק למשרד, בקשר לעסקת יבוא כותנה מתקופה זו. החברה אמנם המציאה במאי 1964 את פירוטי החשבונות של כל העסקאות הנ"ל, אולם הם לא היו מאושרים על ידי רואה חשבון. בינואר 1965 דרש המשרד מהחברה להמציא לו חשבונות מאושרים.

עד סוף 1965 לא המציאה החברה למשרד את החשבונות המאושרים. כדי להניע את החברה להמציא חשבונות אלה ניתנה הוראה לגזברות המשרד לעכב תשלומים לחברה, במידה שתהיה זכאית להם.

בעקבות הביקורת הוחל בנובמבר 1962 בבדיקה, אם חלק ממטוויות הכותנה זכאיות להחזר מדמי הארנונה לפיצוי נזקי מלחמה, שהוענק להם קודם לכן; המטוויות נדרשו להמציא אישורים מרואה חשבון. עד סוף 1964 לא הסתיים בירור העניין.

בסוף 1965 הודיע המשרד לחשב הכללי, שיש לבטל את ההחזר של כל המטוויות, שלא הוכיחו, כי עמדו בתנאי היצוא. לפיכך בוטל ההחזר לגבי שלוש מטוויות בסך כולל של 24,000 ל"י; החזר בסך 11,500 ל"י לגבי מטווייה אחת לא ניתן היה לביטול, מכיוון שהמטווייה פורקה; מטווייה אחת הוכיחה, כי עמדה ביצוא הנדרש.

ראה גם לעיל בפרק "קרנות ענפיות — הקרן ליצוא מוצרי כותנה".